

אוניברסיטת בר-אילן

תאריך עדכון: 15.03.18

שם ומספר הקורס: גלגולו של ניגון: המוסיקה והמחול בחסידות

וביצירה בידיש לדורותיה

47-423-01

המרצה: מיכאל לוקין

סוג הקורס: שיעור שנת לימודים: תשע"ט סמסטר: ב היקף שעות: 2

ש"ש

michael.lukin@gmail.com

א. תאור הקורס

נתבונן בניגון החסידי מפרספקטיבה של תרבות ויצירה בידיש, בעל פה ובכתב. נלמד על התפתחות הסוגה בהקשר של הפולקלור בידיש ונעמוד על המשותף והשונה שבין הנגינה החסידית ובין השיר העממי, השיר הבדחני והרפרטואר הכליזמרי המסורתי. נראה כיצד מתואכים הרעיונות המיסטיים לשפת המוסיקה מצד אחד, וכיצד מתוארת החוויה המוסיקלית החסידית בספרות היפה בידיש מצד שני.

התהפכות הדרמטיות של המאה ה-כ' גרמו לכך שמסורת הנגינה החסידית נעקרה מסביבתה הטבעית, מזרח אירופה היהודית. כיום מתקיימת מסורת זו בעיקר בקהילות חרדיות בישראל ובאר"ב ומתפתחת בהקשרים – מוסיקליים והגותיים כאחד – המרוחקים במידה ניכרת מאלו שליוו את היווצרותה ואת פריחתה במאות ה"ה-ה"ט. הקורס מבקש אפוא להתגבר על המרחק הזה ולהכיר את המוסיקה החסידית כפי שהיא התקיימה בסביבה יהודית-סלאבית, וכפי שהיא התקבלה בקרב האינטליגנציה דוברת יידיש.

ב. תוכן הקורס

נאזין להקלטות ארכיוניות, נקרא יצירות ספרות בתרגום לעברית ונכיר מחקרים בתחומים הבאים: תרבות יהודי מזרח-אירופה, חסידות, פולקלור וספרות יידיש.

נושאי הקורס

- הסוגות המרכזיות בפולקלור וורבלי ומוסיקלי בידיש
- הניגון החסידי: הגדרות ומחקר
- הנגינה החסידית בין התרבות העממית והיצירה האישית
- מקורות הניקה של סוגת הניגון במרחבים היהודי והנוכרי
- היצירה בידיש בעל פה ובכתב וניגוני ר' לוי-יצחק מברדיצ'ב
- כוחה של הנגינה: מ"מעשה-בוך" עד ר' נחמן מברצלב

- שירי האהבה והגעגוע ביידיש וניגון ר' מנחם-מנדל מוויטבסק
- הפורימשפיל, תרבות הקרנבל ושירי-פרפראזות ביידיש
- הספרות המודרנית ביידיש והמוסיקה האומנותית במפגש עם החסידות
- הניגון והמחול במחזה "הדיבוק" לש' אנ-סקי
- כתיבה נוסטלגית על הניגון – בעיתונות יידיש (מ' קיפניס) ובספרות יפה (ז"י אנוכי)

ג. חובות הקורס

דרישות קדם: אין

חובות / דרישות / מטלות

האזנה וקריאה, כתיבת שתי המטלות עפ"י כללי הכתיבה האקדמית

מרכיבי הציון הסופי

מטלת מחצית הקורס – 30%, מטלת סיום הקורס – 60%, השתתפות פעילה - 10%.
(ציון עובר - 60).

ד. ביבליוגרפיה

קריאת חובה

אידלסון, א"צ, 'הנגינה החסידית: על-פי הספרות החסידית ונגינותיה', **ספר השנה ליהודי אמריקה**, תרצ"א, עמ' 74–87

הרושבסקי, ב', 'הבית הטיפוסי בשיר עם ביידיש', **ספר דב סדן**, בעריכת ש' ורסס, נ' רוטנשטריך, ח' שמרוק, ירושלים, תשל"ז, עמ' 111–128

חזן-רוקם, ג', 'יהודה לייב כהן: שיר עם ושיר עממי', **מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי**, א', תשמ"א, עמ' 146–152

יאקובסון, ר' ופ' בוגטיריוב, 'הפולקלור כצורה מיוחדת של יצירה', **סמינטיקה, בלשנות, פואטיקה: מבחר מאמרים**, ערכו איתמר אבן-זהר וגדעון טורי, תל-אביב, תשמ"ו, 276–286

שמרוק, ח', **ספרות יידיש: פרקים לתולדותיה**, תל-אביב, תשל"ח. פרק 2 (ראשיתה של השירה ביידיש – הזמירות)

Hajdu, A., and Y. Mazor, The musical tradition of Hasidism, *Encyclopaedia Judaica*, 2nd ed. by Michael Berenbaum and Fred Skolnik, Farmington Hills, MI, 2007, Vol. 8, pp. 425–434

Rabinovitch, I., Lazare Saminsky and his polemic with Joel Engel, in his book: *Of Jewish Music, Ancient and Modern*, Montreal, 1952, pp. 168–176

רשימת הקריאה להרחבה

אידל, מ', 'הפירוש המאגי והתיאורגי של המוסיקה בטקסטים יהודיים מתקופת הרנסנס ועד החסידות', **יובל**, ד, תשמ"ב, ב, לג–80

בלקין, א', **הפורים שפיל: עיונים בתאטרון היהודי העממי**, ירושלים, 2002 (פרק ג', עמ' 66–81)

זינבר, נ', **אנתולוגיה של מוסיקה חסידית**. ערך וכתב מבואות והסברים אליהו שליפר, ירושלים, תשמ"ו

זלמנוב, ש', **ספר הניגונים**, א-ג, ניו-יורק, תשי"ז-שתמ"ה

ינון-פנטון, י', הריקוד כפולחן קודש בחסידות, **דוכן: מאסף למוסיקה יהודית**, ט"ז, תשס"ו, 127-113

לוקין, מ', שירי-פרפראזה בפולקלור המוסיקלי של דוברי היידיש, **הסתגלות וסגולות במוסיקה יהודית**. עורך: יובל שקד. חיפה, תשע"ה, עמ' 24-7

מזור, י', **הניגון החסידי בפי החסידים** (תקליטור וספרון) ירושלים, תשס"ד

מרק, צ', **מגילת סתרים**, רמת גן: אוניברסיטת בר אילן, תשס"ז, (בעיקר עמ' 83-90)

פריג'ישי, י', 'הסגנון האישי של בעל תפילה מזרח אירופי', **לבוש ותוך, המוסיקה בחוויית היהדות**, איתן אביצור, מרינה ריצרב, אדוין סרוסי (עורכים). רמת-גן, תשע"ב, עמ' 217-205

פרידהבר, צ', הדראמטיזציה שבמחולות החסידים, **מחול בישראל: שנתון**, 1983, 6-8

פרידהבר, צ', טפח מעל הקרקע: האדמו"רים והריקוד בחסידות, **מחול בישראל**, 6, 1995, 71-70

רוס, נ', **מסורת אהובה ושנואה: זהות יהודית מודרנית וכתובה ניאו-חסידית בפתח המאה העשרים**, באר שבע, תש"ע. פרקים 7, 8, 12

רוס, נ', **מרגלית טמונה בחול: י"ל פרץ ומעשיות חסידים**, ירושלים, תשע"ג
רוסמן, מ', על נשים וחסידות: הערות לדיון, **ישן מפני חדש: מחקרים בתולדות יהודי מזרח אירופה ובתרבותם; שי לעמנואל אטקס**. עורכים: דוד אסף ועדה רפפורט-אלברט. ירושלים, תשס"ט, כרך א', עמ' 164-151

רינר, מ', מארק שאגאל: "חתונה", 1908-1909, **תימורה**, תשס"ו, 162-151

שילוח, א' (עורך), **המורשת המוסיקלית של קהילות ישראל**, תל-אביב, תשמ"ה-תשמ"ז.
(יחידה 4: מוסיקה ודת; יחידה 8: השפעת עולם הקבלה על המוסיקה היהודית).
שרביט, א', **ניגוני חסידים מגליציה**, ירושלים, תשנ"ה

Avenary, H., The Hassidic Nigun: Ethos and Melos of a Folk Liturgy, *Journal of the International Folk Music Council*, 16, 1964, pp. 60-63

Beregovskii, M., Jewish folk songs: introduction (1962), in Slobin, M. (ed.), *Old Jewish Folk Music: the Collected Writings of Moshe Beregovski*, Philadelphia, 1982, pp.287-310

Frigyesi, J., 'Modulation as an integral part of the modal system in Jewish music', *Musica Judaica*, 5/1, 1982-1983, 53-71

Frigyesi, J., 'Orality as religious ideal: the music of East-European Jewish prayer', *Yuval*, 7, 1992, 113–153

Frigyesi, J., 'The practice of music as an expression of religious philosophy among the East-Ashkenazi Jews', *Shofar*, 18/4, 2000, 3–24

Frigyesi, J., 'Music for sacred texts', *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, 2010,
http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Music/Music_for_Sacred_Texts

Idelsohn, A.Z., The song of the synagogue in Eastern Europe up to eighteenth century, *Jewish Music in its Historical Development*, New York, 1944, chap. IX, pp. 191–195.

Lifschutz, E., Merrymakers and jesters among Jews, *YIVO Annual of Jewish Social Sciences* 7 (1952) 43–84

Loeffler, J., *The most musical nation: Jews and culture in the late Russian empire*, New Haven [Conn.], 2010

Roskies, D., 'The golden peacock: the art of song', *The Jewish Search for a Usable Past*, Bloomington, 1999, chap. 6, pp. 89–107

Schleifer, Eliyahu, Jewish liturgical music from the Bible to Hasidism, *Sacred Sound and Social Change: Liturgical Music in Jewish and Christian Experience* (Edited by Lawrence A. Hoffman and Janet R. Walton), Notre Dame (1992) 13–58, [בעיקר עמ' 37–50]

Seroussi, E., 'Music: the "Jew" of Jewish studies', *Jewish Studies*, 46, 2009, 3–84 [בעיקר עמ' 3–11]

Smith, Ch. *Tuning the Soul: Music as a Spiritual Process in the Teachings of Rabbi Nahman of Bratzlav*. Leiden: Brill, 2010

מטרות הקורס / תוצרי למידה

לקורס שתי מטרות על:

- א) ללמוד על המוסיקה של הניגון החסידי בהקשר רחב של תרבות יידיש;
- ב) ללמוד לנהל דיון מושכל אודות יצירה זו, בהתבסס על ספרות מחקר.

המטרות הספציפיות:

ללמוד להאזין לסוגים שונים של ניגון חסידי, ולהתגבר על הפער התרבותי המפריד בינינו, בני המאה הכ"א החיים בישראל, לבין המסורת שהתקיימה בהקשרים בלתי מוכרים לנו; להכיר מקרוב מרחב תרבותי שבו התגבשו השירה, הנגינה והמחול של דוברי יידיש, וללמוד על זיקתו של הניגון אל הפולקלור המוסיקלי ביידיש ועל השיח אודות מוסיקה בהגות החסידית; להכיר טקסטים ספרותיים ביידיש (בתרגום לעברית) שממחישים חוויה מוסיקלית חסידית.